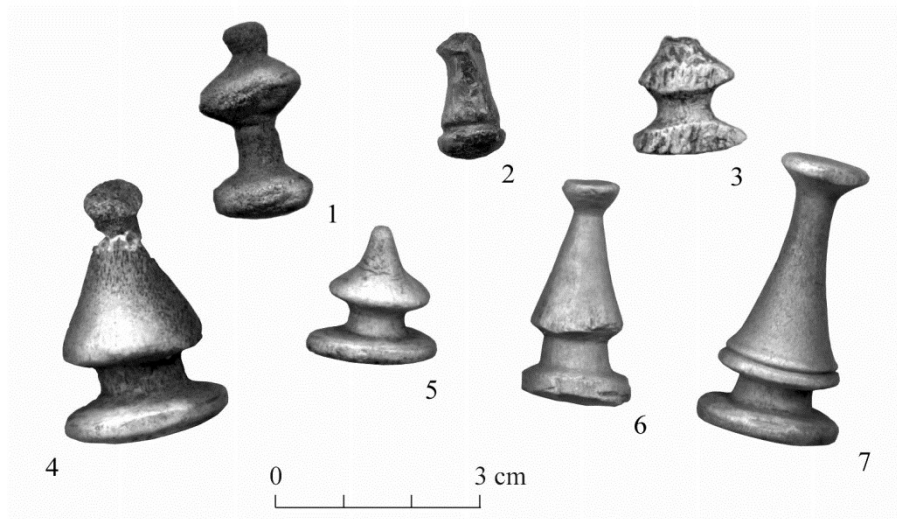

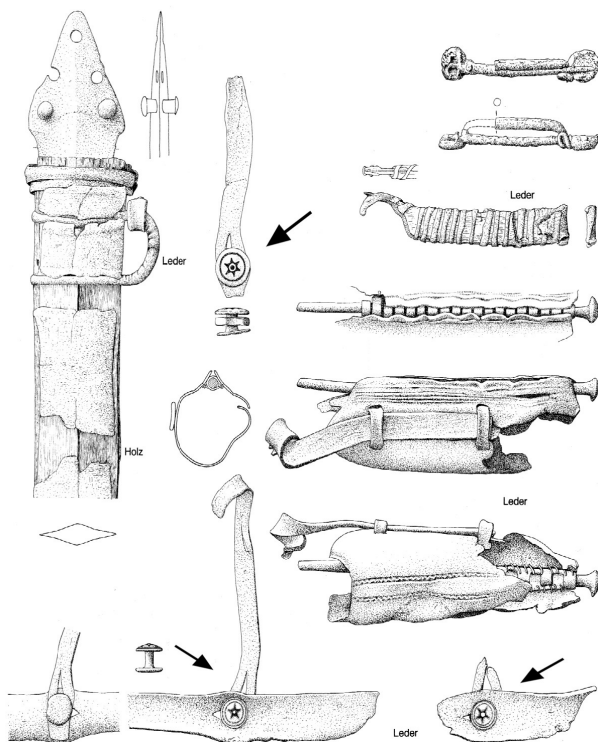
Vietoje bronzos – kaulas: tai kas gražu, traukia ir tai, ko neturėjo pirmuosius piliakalnių apgyvendinusios bendruomenės

Archeologiniai radiniai aptikti ankstyvuosiuose, iki mūsų eros pradžios datuojamuose, piliakalniuose Rytų Baltijos regione retai suteikia galimybių aiškintis apie tai, kas priešistorės bendruomenėms buvo gražu ir kokias reikšmes atkleidžia dirbinių formos. Ne veltui M. Ščiukinas aptardamas dar erų sandūrų situaciją svarstė, kad šio regiono bendruomenių menas, matyt, klestėjo šokiais ir dainomis (plg. sutartinės). Tačiau kai kada aptinkamos aprangos detalės iš kaulo, rago ar gintaro byloja apie kai ką daugiau nei tik funkcinę dirbinių paskirtį (susegti rūbams). Didesnę informacijos dalis slypi dirbinių formoje arba tai nuo ko ji buvo imituojama.

Pav. 1. Dvigubos kaulinės ir raginės sagos iš Asvos (1–2; 4–7) piliakalnio ir Kaali (3) įtvirtintos gyvenvietės. H. Luik nuotr. (Luik, Ots 2007: 126, fig. 4).

Vieni labiausiai išsiskiriančių dirbinių yra metalinių dirbinių imitacijos raginėse ar gintarinėse dvigubose sagose (1 pav.). Bronzinių dvigubų sagų ištakų aptinkama Vidurio Europoje nuo bronzos amžiaus pradžios (siejama su Uneticės kultūra datuojama nuo 2300 m. pr. Kr.). Netrukus šie dirbiniai gaminti ir Vakarinėje Baltijos regiono dalyje, kurioje iki 900 m. pr. Kr. išvystyta jų dekoravimo įvairovė leido atsekti šių dirbinių raidą. Danijoje tirtuose kapuose (pvz. Hvidegård, Kongens Lyngby vietovėje, 2 pav.) šių radinių rasta su apdirbtos odos juostelėmis juosmens srityje, taip pat jų rasta prie kalavijo makšties liekanų, kas nurodo, kad tokie dirbiniai galėjo būti naudojami kalavijų pakabinimui ar kitose odinių apdarų susegimui skirtose vietose. Europoje jų nuo pat pradžių aptinkama daugiausiai bronzinių ir tik vienas kitas pasitaikydavo pagamintas iš kaulo, rago, gintaro, medžio ar švino su alavo priemaiša. Kai kada jie buvo papildomai inkrustuoti auksu. Tačiau kur kas vėlesnis šių sagų pasirodymas Rytų Baltijos regione ir jame metalo trūkumas lėmė gana išskirtinę vietinių bendruomenių reakciją. Baltijos šalyse tik keliais atvejais yra aptikta bronzinių sagų – dažniausiai vietovėse netoli jūros. Lietuvoje – Šlažių pilkapiuose, buv. Rytprūsių krašte – Rantau ir Alkniken pilkapiuose, Latvijoje Reznės pilkapiuose, Estijoje – Jõelähtme kapuose akmenų dežėse. Taip pat buvo aptiktos gintarinės dvigubos sagos Saaremos saloje tokiuose kapuose Loona ir Karuste vietovėse bei Reznės (Latvija) pilkapiuose. Tuo tarpu piliakalniuose aptinkama ženkliai daugiau raginių dvigubų sagų. Šiaurės rytų Lietuvoje jų aptikta Moškėnų, Narkūnų, Kerelių ir Garnių I piliakalniuose, Latvijoje Dauguvos pakrantėse įkurtų Dignajos, Tervetės ir Kivutkalns piliakalniuose, Estijoje – Asvos piliakalnyje ir Kaali įtvirtintoje gyvenvietėje prie meteorito išmušto kraterio. Šios radimo vietos sutampa su pagrindinėmis ankstyvosios metalurgijos kryptimis ir gali būti siejamos su tiesiogine metalo idėjos įtaka. Analogiškų bronzinių sagų aptikta daugiausiai Skandinavijoje (3 pav.), kur jos datuojamos 1100–900 m. pr. Kr., o Rytų Baltijos regione panašu, kad šios raginės kopijos galėjo būti gamintos ir vėliau. Garnių I piliakalnyje datavus trijų žolėdžių kaulus nustatyta, kad VIII–VI a. pr. Kr. šių metalinių dirbinių įtaka vis dar buvo svarbi vietiniams gyventojams.

Pav. 2. Hvidegård, Kongens Lyngby, Danija. Kapas, kuriame išlikę bronzinės dvigubos sagos su odinėmis juostelėmis (Aner/Kersten 1973, Taf. 83/399).

Pav. 3. Vienas didžiausių metalo laužo lobių Švedijoje, aptiktas Bräcken vietovėje (Dalsland). Datuojamas 1100 – 900 m. pr. Kr. (Baudou, 1960). Nuotrauka iš Ling et al. 2012: 295, fig. 4.

Kur kas daugiau ankstyviausiuose piliakalniuose aptinkama kaulinių smeigtukų (4 ir 5 pav.). Kopijuojant metalinių smeigtukų formas (vinies formos galvutes ar ąseles) ir stengiantis suteikti panašų į metalinių dirbinių žvilgesį, bendrai kaulinėms aprangos dalims buvo suteikiama ir puošiamoji funkcija. Dauguma kaulinių smeigtukų (net ir nekopijuojant metalinių dirbinių formos) buvo nušlifuoti visu paviršiumi. Eksperimentuojant pastebėta, kokį ryškų baltą žvilgesį galima išgauti šlifuojant kaulą, taigi panašiai kaip ir ką tik šlifotas bronzinis dirbiny, kaulinis galėjo spindėti ir puošti.

Pav. 4. Kauliniai smeigtukai iš Narkūnų ir Nevieriškių piliakalnių. Lietuvos nacionalinio muziejaus nuotr.

Ankstesni kauliniai smeigtukai, kaip antai aptiktasis Gyvakarų kape, taip kruopščiai apdirbami nebūdavo. Tokios gamybos technologijos atsiradimas ir metalinių dirbinių ar jų formų kopijavimas iš esmės liko tik papuošaluose, bet neperėjo į darbo įrankių ar ginklų kategorijas, kaip antai fiksuotose vėlyvuoju neolitu ar ankstyvuoju bronzos amžiumi metalinių kirvių ar durklių kopijose. Ši kopijavimo praktika atskleidžia, kaip ankstyvuosius piliakalnių įkūrusių žmonių sąmonėje kito grožio ir prabangos samprata. Be to, ji primena ir tai, kad piliakalniai atskleidžia ne tik konfliktų ar apsaugos pasakojimus, bet ir nuo pat pradžių pasakoja apie priešistorės žmonių vidinį pasaulį: tai kas buvo gražu, kas traukė ir ko jiems ypač trūko. Visa tai prisidėjo prie išskirtinės šio regiono raidos Europos kontekste.

Literatūra:

Aner/Kersten 1973: E. Aner, K. Kersten, Frederiksborg und Københavns Amt. In: Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen, I (Neumünster 1973).

Ling, J., Hjärthner-Holdar, E., Grandin, L., Billström, K., Persson, P.-O., 2013. Moving metals or indigenous mining? Provenancing Scandinavian Bronze Age artefacts by lead isotopes and trace elements. *Journal of Archaeological Science*, 40 (1), 291-304.

Luik, H., Ots, M., 2007. Bronze Age double buttons in Estonia. *Estonian Journal of Archaeology*, 11 (2), 122–140.